

Virtual reality of interpretation
Віртуальна реальність інтерпретації

Lytovchenko Nina, Associate Professor, PhD in Psychology

Литовченко Ніна, доцент, к. психол. н., доцент кафедри загальної та практичної психології, Ніжинський державний університет ім.М.В.Гоголя

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7358-070X>

e-mail: nina.lytovchenko@gmail.com

Nizhyn Mykola Gogol State University

Grafska Str., 2

Nizhyn, Chernihivska Oblast, Ukraine

16600

Ніжинський державний університет ім.М.В.Гоголя,

16600, м.Ніжин Чернігівської області, вул.Графська, 2

Summary

The article considers the problem of interpretation of the text in a broad sense - "life as a text" (in the tradition of postmodernism). Studies of virtual reality considered it as a reality generated by the psyche, but as one that is perceived and experienced by man not as subjective, but as objective. Interpretation expands and deepens the meanings of the original texts - objects, situations, life events, personal experiences. The trend of modern scientific knowledge development demonstrates the prospects of universalizing the concepts of understanding and interpretation, as there is a tendency to expand the scope of mediation of understanding and interpretation in the relationship of science and social life, production, politics, culture.. Universalization of understanding and interpretation has led to the methodological status and transformation of these problems into a general problem of modern scientific knowledge. Sense as a special reality and the result of understanding process can be presented in the form of a certain shortened subjective scheme of objective expanded message or it may be presented in the form of subject-schematic code - a

model of perceived text, consisting of compressed to "thematic meaningful points" semantic non-verbal formation, which can be expanded into a number of synonymous texts if necessary.

Key words: *virtual reality, text, interpretation, personality, personal experience, experience.*

Анотація

У статті розглядається проблема трактування тексту в широкому смислі – «життя як текст» (в традиціях постмодернізму). Дослідження віртуальної реальності розглядали її як реальність, породжену психікою, проте як таку, що сприймається та переживається людиною не суб'єктивною, а як об'єктивною. В результаті інтерпретації відбувається розширення та поглиблення смислів початкових текстів – об'єктів, ситуації, подій життя, особистого досвіду. Тенденція розвитку сучасного наукового пізнання демонструє перспективність ідеї універсалізації понять розуміння та інтерпретації, оскільки існує тенденція розширення сфери посередництва процедур розуміння та інтерпретації у співвідношенні науки й соціального життя, виробництва, політики, культури. Універсалізація розуміння й інтерпретації зумовила методологічний статус і перетворення цих проблем у загальну проблему сучасного наукового знання. Смысл як особлива реальність і результат процесу розуміння може бути представлений у формі певної скороченої суб'єктивної схеми об'єктивного розгорненого повідомлення або у вигляді предметно-схемного коду – моделі сприйнятого тексту, що складається зі скомпресованого до "тематичних смислових точок" семантичного невербалізованого утворення, яке у випадку необхідності може бути розгорнене у ряд синонімічних текстів.

Ключові слова: *віртуальна реальність, текст, інтерпретація, особистість, особистий досвід, переживання.*

Вступ. Останнім часом значно зросла кількість наукових досліджень та публікацій, присвячених психологічним проблемам віртуальної реальності. Дослідження віртуальної реальності розглядали її як реальність, породжену психікою, проте як таку, що сприймається та переживається людиною не суб'єктивною, а як об'єктивною [3]. Можливість осмислення світу виступає онтологічною характеристикою людини як активної, мислячої істоти. Усвідомлення факту не тільки природної визначеності світу, який оточує людину, але і його осмисленості дозволяє сподіватись на успішне дослідження відношень, які існують, зокрема, між предметним світом і текстами [2].

Текст можна трактувати у широкому семіотичному смислі: “текст виступає засобом інтерпретації не тільки навколишньої дійсності, але також й іншої людини, а крім того, одним з провідних засобів саморозуміння [7].

Текст як результат практичної і семіотичної діяльності людини [2] виступає ієрархією смислоутворень різної міри складності та значимості і виконує в першу чергу функцію трансляції смислу [2], [5]. Саме смисл як втілення у твір задуму і комунікативного наміру його автора і є найважливішою конституційною ознакою тексту як одиниці сполучених комунікативно-пізнавальних діяльностей автора і читача [7].

У процесі відтворення основного авторського концепту реципієнт висуває (на основі попереднього, хоч, можливо, не зовсім адекватного розуміння частини тексту) гіпотези відносно смислу цілого тексту; “хто хоче зрозуміти текст, зайнятий накиданням: як тільки у тексті з'являється перша здогадка щодо смислу, інтерпретатор... проектує смисл цілого тексту”[4;75]. Можна передбачити, що віртуальний світ переживань суб'єкта читання в цей момент починає трансформуватися - віднайдення цілісного смислу тексту забезпечується одночасним послідовним переходом від одного елемента до іншого, що веде за собою зміни структури основного змісту тексту в свідомості читача й утворення цілісної картини основного концепту тексту [4]. Сформульовані попередні гіпотези щодо основного смислу мовленнєвого повідомлення у ході його осмислення верифікуються (або відхиляються) і “проникнення” у смислову структуру повідомлення виглядає як апріорно-

апостеріорний, паралельно-послідовний, континуально-дискретний і поточно-відстрочений процес. Особливості висування гіпотез і характер висновків у процесі інтерпретації текстів дали підставу для опису варіантів протікання інтерпретації: інтерпретація може починатися з узагальнення у формі апріорного висновку, який включає подальший процес інтерпретації; можливе формулювання гіпотези у середині процесу інтерпретації, що звужує простір подальшого пошуку конкретизуванням авторської концепції; гіпотеза може мати розширюючий характер – тоді реципієнт тексту розглядає авторську концепцію у різних контекстах і зв'язках; інтерпретація може завершуватись узагальненням у формі інтерпретаційного апостеріорного висновку [5].

Результати. Смысл як “особлива реальність” і результат процесу розуміння може бути представлений у формі певної скороченої суб’єктивної схеми об’єктивного розгорненого повідомлення або у вигляді предметно-схемного коду – моделі сприйнятого тексту, що складається зі скомпресованого до “тематичних смислових точок” семантичного невербалізованого утворення, яке у випадку необхідності може бути розгорнене у ряд синонімічних текстів [5]. Слід зазначити, що в ході пізнання й осмислення дійсності суб’єкт виходить з певного тлумачення, власної інтерпретації навколишньої реальності, яка представляє собою не просто її пояснення, але таке пояснення, що логічно витікає з конкретного змістовного розуміння матеріального та духовного світу і спрямоване на розкриття сутності дійсності в ціннісних, смислонасичених визначеннях.

Проте відтворення, реконструкція смислу-повідомлення, тобто основного концепту, комунікативного наміру автора тексту є лише одним з істотних моментів розуміння повідомлення і може розглядатись як один із рівнів розуміння – структурне розуміння [7].

Гіпотеза дослідження: головне при осягненні тексту – не реконструкція тексту, а конструкція смислу.

Мета дослідження: аналіз проблеми смислотворення в процесі розуміння світу-як-тексту.

Однією з передумов “конструювання” смислу є принципова неможливість

прямої передачі, “перекладання” текстового смислу зі свідомості у свідомість: К.Роджерс розчарувався у педагогічній діяльності, коли у процесі своєї практичної роботи зрозумів, що знання, добуте особисто, не може бути прямо передано іншому.

Смислове збагачення функціонуючих у певному культурному середовищі текстів відбувається завдяки інтерпретаційним характеристикам тексту [5], а також завдяки взаємопов’язаним і взаємно доповнюючим комунікативно-пізнавальним діяльностям реципієнта тексту і його автора [7].

У процесі творення тексту виявляється стилеутворююча актуалізація автором певних мовних знаків і широких, не обмежених лінгвістикою, граматичних засобів їх зв’язку [2], [4]. В тексті представлений (явно або неявно) результат осмислення автором світу взагалі чи окремої проблеми; текст обов’язково (хоче чи не хоче цього автор) несе на собі відбиток рівня розвитку наукового знання та конкретних економічних, соціальних, культурних обставин епохи, в рамках якої живе і творить автор, а також його власних комунікативного досвіду, ціннісних орієнтацій, життєвої ситуації в цілому [2], [4], [7]. Проблема інтертекстуальності (зв’язків тексту з іншими текстами) детально розглядається у постструктуралізмі. Інтертекст – це сукупність взаємодіючих дискурсів, складових культури, в яку “занурений” автор тексту. Певний текст завжди включає у себе безліч інших текстів, виступає полем діалогу різних видів письма [1]. Отже, будь-який текст обов’язково інкорпорує інші тексти, але найчастіше – не в оригіналі, а проінтерпретовані, осмислені автором в аспекті співвідношення з його концепцією, з найближчими в часі опонентами, попередниками і спрогнозованими послідовниками. Певний вплив на інтерпретацію твору справляє підтекст твору, який, втім, є його факультативною ознакою [1], [4].

Як уже зазначалося, необхідним атрибутом існування будь-якого тексту є його включеність у широкий соціокультурний контекст. Читач знаходиться по відношенню до тексту у двозначній позиції – з одного боку, він повинен бачити очима автора тексту, а з іншого – бачити історико-культурний фон тексту і тому читач бачить те, чого часто не здатен помітити сам автор твору, знає про твір те,

чого той сам про себе не знає [1]. Осягнення тексту включає у себе розуміння минулих, теперішніх і майбутніх контекстів і культур [1], [4]. Життєва, наукова і моральна позиції автора тексту забезпечують смислову цілісність тексту або всієї творчості автора, але у випадку, якщо вони відомі читачеві [2]. Тому читач, навіть сучасний авторові, часто змушений сам усі часткові внутрішньотекстові елементи, які характеризуються ще й неоднаковою “видимістю”, синтезувати в певну цілісність “більш високого порядку засобами, виробленими в рамках даної культури” [2; 212]; “смысл стає ясным завдяки зовнішнім умовам, в яких знаходиться текст” [4; 353]. У залежності від мети інтерпретації читач змушений відтворювати позатекстовий, міжтекстовий та внутрішньотекстовий контексти в рамках сучасної йому або авторові ситуації.

Таким чином, автор тексту неспроможний передбачити долю останнього навіть у найближчому майбутньому: швидкі незворотні зміни, особливо в сучасному суспільстві, науці здійснюють “котування” смислової “цінності” кожного тексту – над смыслом-цінністю тексту автор не владен. Після завершення творчого процесу (втілення автором у текст певного комунікативного наміру, концепту) текст набуває певної незалежності від автора; як факт культури, текст стає своєрідним посередником між різними суб’єктами, культурами, навіть епохами і тому є “відкритим” для необмежених способів прочитання і використання. Саме інтерпретація “виявляє глибокий задум – перебороти культурну віддаленість, дистанцію, яка відділяє читача від чужого йому тексту, щоб поставити його на один з ним рівень і таким чином включити смысл цього тексту в нинішнє розуміння, яким володіє читач” [4].

З іншого боку, дистанція, яка відділяє автора тексту, текст від читача, створює ще одну можливість для творчого “прочитання” твору через привнесення у текст сучасних реципієнтові культури, наукового світогляду тощо і виявлення у тексті таких пластів смыслу, які у ньому приховані або взагалі були відсутніми в авторській свідомості [2], [1]. В експерименті з інтерпретуванням наукових текстів продемонстровано, зокрема, що процедура інтерпретації характеризується “розширенням ідеального смислового простору за рахунок одночасного співвідношення авторської концепції з безліччю теоретичних

координат” [1; 85], а теоретизування (інтелектуальна інтерпретація) виступає одним з основних способів інтерпретації [4].

Отже, функціонування відкритої комунікативно-пізнавальної системи “автор тексту – текст – інтерпретатор”, “зануреної” у конкретні соціально-економічний та історико-культурний контексти, завчасно передрікають марність будь-яких спроб виявити у тексті один-єдиний експліцитний смисл, оскільки в цей же момент “ми позбавимося можливості сказати про твір будь-що, а його функцією виявиться накладення печаті на уста тих, хто його читає” [2; 368].

Ще однією істотною характеристикою смислового синтезу в процесі сприймання та розуміння тексту є застосування суб’єктом інтерпретації великого набору “закріплених у свідомості членів кожного культурного співтовариства стійких, ... історично складених форм і схем” [4; 213].

Інтерпретаційна схема, водночас, не є абсолютно деіндивідуалізованою: вона включає, крім наявних у культурі зразків, концептуальних схем, систем знань, ще й смислові схеми, які обумовлені функціонуванням суб’єктивної сфери смислів, внутрішньої віртуальної реальності. Таким чином, інтерпретація – “це мислительний процес, спрямований вибраними реципієнтом схемами аналізу. Проте інтерпретаційні схеми не тільки звужують простір аналізу твору в силу обмежувальних можливостей їх використання, але й переводять мислення читача в іншу площину, створюють новий простір мислення завдяки застосуванню нових, нетрадиційних інтерпретаційних схем, збагачуючи та доповнюючи тим самим зміст вихідного твору, розширюючи його смисловий простір” [6; 293].

У випадку, якщо інтерпретація здійснюється неусвідомлено, вибір інтерпретаційних схем відбувається стихійно або таких схем використовується одночасно кілька, у результаті чого не досягається цілісне уявлення про вихідний твір; крім того, реципієнт повідомлення з різних причин може використати готові кліше, шаблони інтерпретації, сформовані у минулому досвіді, внаслідок чого інтерпретація перетворюється у квазіінтерпретацію [252].

В індивідуальній свідомості можливе мирне співіснування

різнопорядкових, різнодопустимих наукових, житейських, навіть квазінаукових інтерпретацій. Проте можливі також випадки конфлікту інтерпретації у результаті зіткнення кількох інтерпретаційних схем [6]. Конфлікт інтерпретацій має кілька альтернативних шляхів вирішення: або заперечення однієї чи кількох інтерпретацій і “народження” нового знання [6] або рефлексивні “прояснення” змісту твору, який інтерпретується і “змісту свідомості” реципієнта за допомогою діалогу, який здійснюється у формі питання-відповіді [7].

Перспективними також є дослідження віртуальної реальності в інших контекстах.

За допомогою віртуальної реальності Launay Jacques, Dean Roger T., Bailes Freya (2013) вивчали проблеми виникнення феномену довіри, прагнення до афіліації. Дослідження показали, що передумовами успішної синхронізації зі співрозмовником є мотивація діяти спільно, прогнозувати поведінку іншої людини. Успішна синхронізація хоч і надає можливість відчуття почуття соціальної близькості з людиною, але сприяє розмиванню кордонів Я і Не-Я. Swaab R., Maddux W., Sinaceur M. (2011) досліджували проблеми взаємодії партнерів в ситуації віртуальної лінгвістичної мімікрії; Schwartzman D., Segal R., Drapeau M. (2012) здійснили спробу використати віртуальну реальність (гру) як інструмент проєктивної діагностики; у дослідженні Navarrete D., McDonald M., Mott M., Asher B. (2012) у віртуальній реальності відтворювалися максимально складні ситуації вибору з метою аналізу здійснених досліджуваними виборів в аспекті взаємозв'язку між морально-етичними міркуваннями і реальними процесами.

Отже, проблеми інтерпретації по праву займають одне з центральних місць у проблематиці майже всіх галузей сучасної науки, оскільки розуміння – це духовна сторона будь-якої людської діяльності, буття людини в світі; саме існування сучасної людини стає неможливим без теоретичного і практичного осмислення/інтерпретації світу, який її оточує.

Універсалізація понять розуміння та інтерпретації як засобу аналізу наукового пізнання в цілому стосується не переборення відмінності природи і культури як особливих типів предметності, воно пов'язане з усвідомленням

гуманітарності аналізу самого наукового пізнання, культурно-історичного характеру предмету дисциплін, які зайняті цим аналізом. Крім того, в умовах, коли межі між суб'єктом і об'єктом діяльності і пізнання втрачають свою жорсткість, розуміння та інтерпретація тісно пов'язуються не тільки в науковому пізнанні, але й у звичайному житті.

Розуміння як один з компонентів пізнання тісно пов'язане з процедурами отримання нового знання. Розробка сучасної загальнонаукової проблематики розуміння та інтерпретації передбачає відношення до знання як до результату певної діяльності суб'єкта; розуміння – момент, сторона отримання нового знання. Основна функція інтерпретації в пізнанні – аналіз знання, розкриття його походження, можливостей, наслідків і зв'язків, саме інтерпретація забезпечує дельту, приріст знання. Таким чином розуміння та інтерпретація як компоненти мислення і пізнання в цілому пов'язані не стільки з процедурами отримання нового знання, скільки з процедурами осмислення, інтерпретації відображеного в знанні об'єкта, формуванням смислу знання в процесі дії з ним, постійне переакцентування смислів по мірі виявлення нових обставин життєдіяльності суб'єкта. Крім того, в процесі пізнання, спрямованого на відтворення цілісності об'єкту чи явища, як правило, відбувається “розширення” вихідної інформації за рахунок застосування вже набутих суб'єктом знань, що дозволяє в подальшому (за умови повноти і чіткості уявлення про об'єкт чи явище) узагальнити отримані знання і просунутись на більш високий рівень розуміння.

Саме тому розуміння досить рідко відтворює точний зміст знання, оскільки і широкий діяльнісний контекст, в який включені процеси розуміння, теж сприяє виявленню різними суб'єктами різних, часто взаємно виключаючих смислів – від повного і глибокого відтворення вихідного концепту конкретного повідомлення і виявлення таких аспектів смислу, які в тексті ніяк не фокалізовані і аж до чистої води квазіінтерпретацій.

Специфіка інтерпретації, яка здійснюється суб'єктом, залежить і від інтелектуального контексту, в якому відбувається осмислення конкретного знання (або навіть кількох інтелектуальних контекстів, як це трапляється, наприклад, у випадку міждисциплінарних досліджень), а також і від семіотичної

визначеності явищ, і від орієнтації суб'єкта. Інтерпретація конститує суб'єктивність і “соціальну апіорність” всякої пізнавальної діяльності.

Синтезований у результаті розуміння смисл суб'єктивно унікальний, проте достатньо чітко обумовлений тими історично-науковими і соціокультурними умовами, в яких протікає реальна життєдіяльність індивіда та загальнолюдським значенням знання, а також необхідністю репрезентувати для інших (і для себе) результат творення смислу.

Висновки. Результатом інтерпретаційної діяльності є певна множина не тільки відтворених (це є необхідною основою й умовою справді творчої інтерпретації), але й “заново народжених” текстів на основі трансформованої суб'єктом смислової інформації. Таким чином, арсенал текстоутворення безперервно збагачується, причому створення нових його засобів здійснюється на обох полюсах комунікативно-пізнавальної системи “автор тексту – текст – інтерпретатор”, (а не тільки завдяки функціонуванню тексту як “генератора смислу” [6]), які виступають у діалектичному взаємозв'язку, активно обмінюючись смисловою інформацією, постійно міняючись своїми ролями [2], [6]: інтерпретація є справді творчим процесом, спрямованим на розшифрування смислу, який стоїть за очевидним смислом [6] і не обмежується простою асиміляцією суб'єктом синтезованої смислової інформації. “Моделі” тексту автора, сучасників автора, інтерпретатора, сучасників інтерпретатора рівноправні і можуть бути віднесеними до “першоджерела” (за умови узгодження всіх інтерпретацій з вихідним концептом тексту) [2], [4].

Н.В. Чепелева зазначає, що здатність розуміти та інтерпретувати реальність є невід'ємною сутністю особистості, а використання специфічних оповідальних (нарративних) способів усвідомлення світу виступає як основний засіб осмислення власного життя або певної життєвої ситуації і, більш того, як особлива форма існування людини, як властивий лише їй модус буття [7].

Таким чином, якщо у процесі розуміння відбувається засвоєння і породження смислів, основними характеристиками якого є виявлення, відновлення смислу (концепту) вихідного повідомлення і синтезу нового смислу, що здійснюється у результаті взаємодії смислу, закладеного в текст його

автором, і смислового поля суб'єкта, який сприймає повідомлення [7], то саме інтерпретація виступає основним механізмом смислового збагачення тексту і конституює розширення власного віртуального світу, смислотворчий характер процесу розуміння.

Конфлікт інтересів.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

References

1. Bart R. (1994). Yzbrannye raboty: semyotyka. Poetyka: Per. s fr. – M.: Yzd. hruppa “Prohress”. [in Russian].
2. Vasylev S.A. (1988). Syntez smysla pry sozdanyu y ponymanyy teksta. – K.: Naukova dumka. [in Russian].
3. Voiskunskiy A.E. (2005). Psykholohycheskye yssledovaniya deiatelnosti cheloveka v ynternete. Retrieved from http://www.psy.msu.ru/science/public/voyskunskiy/voyskunskiy_2005.pdf [in Russian].
4. Hadamer H.-H. (2020). Ystyna y metod. – M.: Prohress. [in Russian].
5. Drydze T.M. (1984). Tekstovaia deiatelnost v strukture sotsyalnoi komunykatyy. – M.: Nauka. [in Russian].
6. Ryker P. (1995). Konflykt ynterpretatsyi: Per. s fr. – M.: Academia-Tsentr, Medyum. [in Russian].
7. Chepelieva N.V. (2009). Rozuminnia ta interpretatsiia osobystoho dosvidu u konteksti psykholohichnoi hermenevtyky // Retrieved from [Nznuoapp_2009_12_4.pdf](#) [in Ukrainian].
8. Launay Jacques, Dean Roger T., Bailes Freya. (2013). Synchronization can influence trust following virtual interaction. *Experimental Psychology*. Vol. 60(1). p. 53-63.
9. Swaab R., Maddux W., Sinaceur M. (2011). Early words that work: When and how virtual linguistic mimicry facilitates negotiation outcomes. *Journal of Experimental Social Psychology*. № 47. p. 616-621.
10. Schwartzman D., Segal R., Drapeau M. (2012). Perceptions of virtual

reality among therapists who do not apply this technology in clinical practice.
Psychological Services. Vol. 9(3). p. 310-315.

11. Navarrete D., McDonald M., Mott M., Asher B. (2012). Virtual morality: Emotion and action in a simulated three-dimensional «trolley problem» . Emotion. Vol. 12(2). p. 364-370.